

ŽENA SE SILNOU VŮLÍ

Dalma Holanová-Špitzerová (*1925)

Známa divadelní herečka Dalma Holanová-Špitzerová účinkovala v legendárním Tatrakabaretu po boku Milana Lasici či na Nové scéně vedle Františka Dibarbory. Svou první roli si však zahrála v čekárně na smrt, odkud odjížděly transporty do Osvětimi.

„Člověk byl pořád ve stínu smrti, protože to byly doby, kdy deportovali mnoho našich přátel a známých. Tak abychom se z toho všeho nezbláznili, hráli jsme si tam divadlo,“ vzpomíná paní Dalma na atmosféru, v níž se jim alespoň na chvíli podařilo uniknout před smutnou realitou.

V té době už měla mladá dívka za sebou pohnuté a poměrně dobrodružné putování.

Když se v březnu 1942 začalo s deportací židovských dívek, Dalmin otec, který byl v jejím rodišti váženým duchovním, zařídil svým třem dcerám odjezd z rodného Liptovského Mikuláše do Maďarska, kde v té době transporty ještě nehrozily. Doma potom zůstali jen rodiče se dvěma nejmladšími dětmi. Nejdříve odjely dvě starší dcery, za nimi měla přijet nejmladší šestnáctiletá Dalma. Do Budapešti cestovala vlakem poprvé, a navíc byla úplně sama. Bylo to obrovské riziko. Přestože neměla potřebné doklady a neuměla maďarsky, na cestu přece jen jela vyzbrojená.

„Před cestou mě naučili maďarsky jednu větu. Dodnes si ji pamatuji. Olyan álmos és fáradt vagyok. Jsem tak ospalá a unavená. Cestovala jsem první třídou a byla jsem zlatíčko, kdekdo se se mnou chtěl dát do řeči, ale já jsem stále opakovala jen tuto jedinou větu,“ vzpomíná s úsměvem. Když dorazila do neznámého města. Hned potkala známé a dostala se i k sestřím. V provizorních podmínkách jako uprchlice těžce pracovaly, ale netrvalo to dlouho. Maďarští četníci Dalminy dvě starší sestry odhalili a přišli je zatknout.

„Nepřiznávej se, že patříš k nám dvěma, zachraň se,“ šeptala starší sestra. Tehdy se však u mladé Dalmy projevila její tvrdohlavost a odvaha, které ji provázely celý život. *„Jsem jejich sestra,“* prohlásila. Všechny hned putovaly do maďarského sběrného tábora a krátce na to do věznice v Užhorodě, kde se jejich cesty rozdělily. Dalma se dostala zpět na Slovensko – do sběrného a pracovního tábora v Nováčích.

„Sestry sebrali a musím říct, že jsem se s nimi setkala až po válce. Obě byly v Osvětimi, přežily i ten pochod smrti, ale byly mladé, díky tomu to všechno nějak přežily,“ vzpomínala Dalma Holanová na jediné dva členy rodiny, kteří jí po válce zůstali.

Když ještě s rodinou bydleli v Liptovském Mikuláši, několikrát se u nich zastavili i mladíci z židovské pracovní jednotky z Liptovského Petra. Byl mezi nimi i pozdější novinář a spisovatel Juraj Špitzer. Tehdy byla ještě dítě. Paní Dalma vzpomíná, že se do sebe zamilovali až později – když se potkali ve třetím baráku pracovního tábora. Jako jediná věděla, Špitzer chodívá v noci ven, setkává se se sovětskými partyzány a nosí do tábora zbraně. Po několika měsících dostala Dalma na tři dny propustku domů, k rodičům. *„Potkala jsem tam člověka, který se mě zeptal, jestli bych nemohla do tábora propašovat revolver,“* vzpomíná. A skutečně se jí povedlo, bylo to ovšem mimořádně riskantní.

Když vypuklo Slovenské národní povstání, vězni stáli nastoupení se zbraněmi na dvoře tábora. Ten už v té době nehlídali gardisté, ale četníci a někteří z nich, v čele se strážmistrem Gabčanem, se k odboji přidali. Ty zbývající odzbrojili. *„Chtěla jsem jít do povstání s nimi, ale Špitzer mi řekl, že ženské neberou a že mám jít do Banské Bystrice, kde budu moct být nějak platná,“* říká. V centru povstání se dostala k partyzánské skupině kapitána Jegorova. Tam připravovali noviny, které směřovaly do zákopů.

Jenže když bylo povstání vytlačeno do hor, odešla mezi partyzány i ona. Ve skupině velitele Kumoka bydleli v zimě jen v zemljance. Odvážná Dalma se před Sověty vydávala za kluka. Hory a zima si ale nakonec vyžádaly svoji daň. *„Jestli neslezeš dolů, umřeš. Máš skoro čtyřicítka horečky, a já pro tebe nemám žádné léky. Tady nemůžeš zůstat, musíš se sebrat a jít dolů do vesnice,“* řekl jí lékař Laco Kertes, který byl v jejich partyzánské skupině. Je skoro k neuvěření, že v takovém stavu přešla pěšky přes hory z okolí Banské Bystrice až do Liptovského Mikuláše. Pomohlo jí, že cestou potkala další dívku a šly kus cesty spolu. Ta největší zkouška čekala téměř před cílem.

Tehdy před sebou viděla paludžanský most a z obou stran stáli němečtí vojáci s bajonety. Od všech, kteří procházeli, chtěli doklady. *„Měla jsem jen partyzánskou legitimaci schovanou v botě. Vytáhla jsem ji a šla jsem prostředkem mostu. Když chtěl voják doklady, zamávala jsem mu vesele partyzánskou legitimací. Nechal mě projít. Štěstí, že na ni neviděl.“*

Začalo skrývání u známých i neznámých, které lépe než cokoli jiného prověřilo lidské charaktery. U rodinného přítele nemohla být dlouho kvůli jeho žárlivé ženě, která ji chtěla udat. Když ale potkala známého gardistu z nováckého tábora, jenž šel proti ní s německými vojáky, neudal ji. Schovávala se u dobrých lidí v Ilanově a Palúdzke. *„Mého otce, mámu, bratra a sestru, zrovna když jsem byla v té Palúdzke, tudy vedli k zastřelení. A nikdo mi to neřekl, protože věděli, že já bych se přidala [...].“* Když se později dozvěděla, co se stalo u Kremničky, zkolabovala.

Přežila, a když skončila válka, chtěla jet do Bratislavy. Byla přesvědčená, že tam najde svou lásku – Juraje Špitzera. Věřila, že přežil.

Šťastně se dostala do Bratislavy, kde ji čekalo milé překvapení a setkala se svými sestrami. Myslela na Juraje Špitzera, ale trvalo to mnohem déle, než se setkali. V Banské Bystrici jí tvrdili, že padl. Když ho konečně našla, nebylo to zrovna vřelé setkání.

„Byl úplně vyřízený. Nejen z toho, co viděl v povstání. Přišel o všechny příbuzné, všechny mu je pozabíjeli. Řekl mi, ať si jdu svou cestou,“ popisuje.

Nakonec se ale Juraj Špitzer krátce na to stal jejím manželem. Jako divadelní herečka působila Dalma Holanová-Špitzerová v Martinském divadle, na Nové scéně a v 60. letech i v legendárním Tatrakabaretu, kde si zahrála po boku tehdy právě začínajícího Milana Lasici. Ráda na něj vzpomíná. Vždy, když ji po představení doprovázel domů, filozofovali spolu o životě.

S přáním popovídat si oslovil divadelní herečku Dalmu Špitzerovou jednoho dne jeden starší elegantní pán. Hned ne, ale za chvíli v něm poznala ministra vnitra válečného státu Alexandra Macha, který se jen krátce předtím – v květnu 1968 – dostal na svobodu díky amnestii. Chtěl se sejít hlavně s Jurajem Špitzerem, jehož články četl v Kulturním životě. Po jejich setkání vznikl unikátní soubor rozhovorů dvou bývalých nepřátel, lidí, kteří kdysi stáli na opačné straně barikády.

V jejich životě byl přelomový rok 1968, a to nejen kvůli schůzkám s Machem. Po příchodu vojsk Varšavské smlouvy oba vyjádřili svůj názor na bratrskou pomoc a při následné normalizaci se stali kvůli svým názorům režimem nechtěnými osobami. Juraj Špitzer mohl zapomenout na novinářinu, svou srdcovku.

Dalma Špitzerová, která nikdy nevstoupila do strany, i kvůli tomu, že její otec byl přesvědčeným demokratem, zase nadobro skončila v divadle. Krátce na to už si hledala práci – nějakou dobu balila knihy v knižním velkoobchodě. A přestože komunisté pohřbili na dlouhá léta její velký herecký sen, lásku k divadlu jí nevzali. Jak však sama zdůrazňuje, nenechala se zlomit a svůj herecký sen si začala plnit oklikou. Později totiž začala vyučovat herectví a předávat své zkušenosti dál. Dodnes je elegantní dáma s románovým životopisem ráda, že novinářskou štafetu po jejím manželovi převzala její dcera, publicistka Zuzana Szatmáry, i vnuk Michael Szatmáry, který zdědil i lásku k divadlu. Jak říká, se zájmem sleduje nové jevištní formy a jeho stand-up komedie.

Úspěch měly i děti, které učila základy herectví. Pořád vzpomíná na všechny herecké talenty, které jí prošly rukama. Hrdá je na všechny, jako první ji při rozhovoru napadne jméno herečky Táni Pauhofové. Jedním z nejkrásnějších momentů pro ni bylo, když po sametové revoluci odcestovala se svými dětskými hereckými svěřenci na mezinárodní

soutěž do Francie. Tehdy získali první místo. Po tom všem to považovala za velké zadostiučinění.

„Snad jsem měla štěstí od narození, vždycky, vždycky jsem měla silnou vůli. A celý život mi ta vůle pomáhala. Ve všem.“

Autorka textu Soňa Gyarfašová